

Експертний центр
з прав людини

01001, м. Київ,
вул. Еспланадна 28, оф. 12
тел: +38 (095) 333 8012
Email: ExpertHRcenter@gmail.com
сайт: www.ecpl.com.ua

№ 08/01/2022
« 25 » січня 2022 р.

**Голові
Служби безпеки України
Івану БАКАНОВУ**

Шановний Іване Геннадійовичу !

З початку 2019 року громадською організацією «Експертний центр з прав людини» у партнерстві з ГО «Український інститут з прав людини», БФ «Восток – SOS» та «Freedom House» в Україні запроваджується ініціатива «Ефективна співпраця громадянського суспільства з безпековими службами в Україні».

Зазначена ініціатива спрямована на побудову ефективної взаємодії Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України та Служби безпеки України із організаціями громадянського суспільства в Україні на національному та регіональному рівнях щодо захисту прав і свобод людини.

З метою її реалізації в 7-ми пілотних регіонах України (Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Луганська, Рівненська, Херсонська та Хмельницька області) створено Регіональні платформи взаємодії державних безпекових служб та громадянського суспільства (далі – Регіональні платформи «Діалог безпеки»).

Головним завданням Регіональних платформ «Діалог безпеки» є організація взаємодії між безпековими службами та громадськістю на регіональному рівні з метою забезпечення ефективного виконання покладених на них завдань, в тому числі з реагування на виклики та загрози пов'язані із порушеннями прав людини.

Формою роботи Регіональної платформи є щоквартальні зустрічі її учасників (в кожному регіоні окремо), які проходять в форматі спільних засідань.

Регіональні платформи «Діалог безпеки» є унікальним механізмом отримання зворотного зв'язку від працівників безпекових служб, які на практиці застосовують норми чинного законодавства і діляться своїми пропозиціями щодо його вдосконалення з метою покращення ефективності своєї роботи та посилення захисту прав людини.

Упродовж жовтня – листопада 2021 року відбулось 7 засідань Регіональних платформ «Діалог безпеки» у зазначених вище регіонах на яких розглядалась тема: «Залучення перекладачів в діяльності безпекових служб». В ході зустрічей були визначені проблеми, з якими постійно стикаються представники правоохоронних органів під час залучення перекладачів у випадках передбачених законодавством.

Не вирішення проблем, які були названі під час зустрічей призводить до критичних негативних наслідків як для правоохоронної системи, так і для громадян, які перебувають під контролем органів правопорядку, або стосовно яких здійснюється адміністративне провадження, і відповідно до закону, мають права та/або потребують перекладача.

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод гарантує дотримання державами-учасницями обов'язку поінформувати кожну затриману особу зрозумілою для неї мовою про підстави арешту та про будь-яке обвинувачення, що висунуте проти неї. Окрім того, вказаним вище документом гарантується право кожного бути негайно й докладно поінформованим про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього, зрозумілою для нього мовою.

Аналогічні положення закріплені та гарантуються національним законодавством.

Стаття 14 Конституції України, гарантує вільне використання мов національних меншин України.

Законодавство, яке регулює процесуальні аспекти здійснення судочинства також гарантує можливість учасників користуватись послугами перекладача.

Зокрема, стаття 29 КПК України встановлює, що особа повідомляється про підозру у вчиненні кримінального правопорушення державною мовою або будь-якою іншою мовою, якою вона досить володіє для розуміння суті підозри у вчиненні кримінального правопорушення. Слідчий суддя, суд, прокурор, слідчий забезпечують учасникам кримінального провадження, які не опанували державної мови чи вживають її лише на базовому рівні, право давати показання, заявляти клопотання й подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись у разі потреби послугами перекладача за регламентом, що передбачений КПК України.

Право користуватись рідною мовою закріплено і в інших законодавчих актах (Цивільний процесуальний кодекс України, Кодекс Адміністративного судочинства України, Господарський процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, та ін.).

Забезпечення права на перекладача (переклад) є одним із основоположних у процесуальних аспектах, як в кримінальному так і в адміністративному порядку.

Нерозуміння мови провадження, підстав затримання, змісту процесуальних документів автоматично призводить до порушення іншого права - права на захист, що в свою чергу стає підставою для уникнення від відповідальності винних осіб (суди визнають докази отримані з порушення права на захист (переклад) неприйнятними).

Іншою стороною недосконалості процедури залучення перекладача є зловживання правом на переклад з боку осіб, які намагаються уникнути відповідальності, що призводить до затягування процесу, або взагалі до уникнення відповідальності таких осіб за вчинені ними правопорушення.

До проблем, які розглядалися під час засідань Регіональних платформ «Діалог безпеки», належать:

1. Відсутність простої та зрозумілої процедури залучення перекладача (сурдоперекладача) в кримінальному та адміністративному процесах.

Слідчий, суддя, прокурор, поліцейський чи представник міграційної служби мають ефективно виконувати свою роботу, а не витратити час на невластиві для них функції (пошук перекладача, забезпечення його транспортом чи пошук коштів на оплату його праці).

2. Відсутній єдиний незалежний орган, який би здійснював адміністрування роботи системи надання послуг з перекладу для безпекових служб.

Такий орган (служба, підрозділ) зняв би додаткове навантаження на виконання невластивих функцій представниками правоохоронних органів. Зокрема, відповідав би за створення та наповнення бази перекладачів, оцінку потреб у перекладачах (відповідних мов в т.ч. жестової мови) для забезпечення ефективної діяльності державних служб, визначення відповідності перекладачів кваліфікаційним вимогам, організацію договірних стосунків та оплату їхніх послуг (наприклад так, як зараз здійснюється робота із забезпечення права на захист системою БПД).

Відсутність такого органу має наслідком те, що особи, уповноважені на здійснення затримання, проведення досудового розслідування, дізнання, адміністративного провадження чи провадження в судах мають виконувати не властиві їм функції (самостійно шукають перекладачів «на вулиці»), щоб забезпечити виконання норми закону.

На пошук перекладача витрачається значний час, а несвоєчасне залучення такого учасника процесу, тягне за собою порушення низки інших прав затриманої особи, зокрема, права на захист, що зводить нанівець усі зібрані докази, в той час, як винна особа уникає відповідальності.

3. В законодавстві не визначено кваліфікаційні вимоги до перекладача (сурдоперекладача), який може бути залучений у процесуальних діях чи для здійснення письмового перекладу.

Якщо у цивільному, господарському та адміністративному процесах хоча б зазначено, що перекладач є особою, що вільно володіє мовою, якою здійснюється судочинство та іншою мовою, знання якої необхідне для усного чи письмового перекладу з однієї мови на іншу, а також – особою, яка володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухоніми людьми, то в кримінальному процесі взагалі незрозуміло, хто може бути таким учасником процесу.

Зазначена проблема має наслідком те, що в судах адвокати ставлять під сумнів якість перекладу, що призводить до уникнення від відповідальності осіб причетних до вчинення правопорушень.

4. Зловживання окремими категоріями осіб правом на переклад з метою затягування процесу або уникнення від відповідальності за вчинення правопорушення.

На практиці в діяльності безпекових служб зустрічаються непоодинокі випадки, коли особи «неочікувано» втрачають здатність розуміти мову провадження, або імітують незнання мови, хоча до певного часу все чудово розуміли. Такі ситуації відбуваються через те, що в законодавстві України передбачено право будь-якій особі забезпечити перекладача на зрозумілу для неї мову. В законодавстві не визначено жодних критеріїв, які б дозволяли представникам правоохоронних органів визначити чи дійсно особа потребує перекладача і забезпечувати право на переклад виключно, коли він дійсно потрібен.

5. Наявна система оплати праці перекладача (сурдоперекладача) не враховує ринкових цін на даний вид послуг (визначені постановою Кабінету Міністрів України від 1 липня 1996 року № 710¹) і має складну процедуру отримання коштів державними органами, які мають залучити перекладача. Діючий механізм компенсації витрат перекладачеві передбачає договірні стосунки лише з юридичними особами або фізичним особами – підприємцями і виключає можливість залучення для надання послуг з перекладу – фізичних осіб.

6. Процедура визначена в Законі України «Про публічні закупівлі» не враховує специфіки закупівлі послуг з перекладу і є вкрай складною з точки зору їх бюджетування.

Так, державні органи мають проводити закупівлю послуг з перекладу на всю суму бюджетних призначень, виділених кошторисом на відповідний рік. Оскільки питання залучення перекладача є ситуаційне та динамічне, відповідний орган не може спланувати який переклад та з якої мови необхідно буде здійснити у межах бюджетного року, його часові рамки (при усному перекладі), обсяг (при письмовому перекладі). Більше того, на території держави відсутні суб'єкти господарювання, які б забезпечували переклад з усіх мов, які використовуються на планеті та можуть бути затребувані, а тому при визначенні переможців при проведенні закупівель основним фактором є запропонована ціна. Після укладення договору досить часто виникають ситуації, коли такі суб'єкти не можуть належно виконати свої зобов'язання, оскільки надають послуги з обмеженої кількості мов для перекладу.

7. В законодавстві України не врегульований порядок залучення перекладачів для здійснення перекладу матеріалів та/або ходу негласних слідчих (розшукових) дій (далі - НСРД).

Представники органів, які здійснюють досудове розслідування, в тому числі НСРД, зазначають, що на практиці у ході проведення НСРД особи, щодо яких вони проводяться, або інші учасники не рідко використовують для спілкування іноземні

¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-96-%D0%BF#Text>

мови, мови національних меншин тощо. За таких обставин неможливо здійснювати провадження без участі перекладача. Враховуючи те, що КПК України, Закон України «Про державну таємницю», інші підзаконні нормативні акти не містять механізму залучення перекладача до проведення НСРД та надання перекладачу доступу до державної таємниці, правоохоронні органи позбавляються можливості ефективно та швидко реагувати на отриману інформацію (оцінити отримані результати) та вжити відповідних заходів.

8. У випадках здійснення затримання осіб, які не володіють українською мовою виникає потреба у залученні перекладача негайно після фактичного затримання. Право на переклад має бути забезпечено так само негайно, як право на захист. Ситуація ускладнюється у випадках, якщо затримання здійснюється у відділених районах, куди складно доїхати (перекладачу) з логістичних міркувань.

Таким чином, діючий в Україні механізм залучення перекладачів залишає органи досудового розслідування, прокуратури та суду, органи, які здійснюють адміністративні провадження наодинці із проблемою пошуку перекладача (сурдоперекладача), забезпечення його присутності та оплатою його послуг. При цьому пошук перекладачів займає чимало часу, що так само створює умови для необґрунтованого затягування строків досудового розслідування та суду. Для прикладу, у ряді областей фіксувались факти затягування судового розгляду внаслідок пошуку перекладача більше ніж на дев'ять місяців.

Наразі в державі існує один Довідково – інформаційний реєстр перекладачів, який адмініструється Державною міграційною службою України на підставі наказу Міністерства внутрішніх справ України від 11.03.2013 № 228. Водночас, ДМС України лише здійснює технічне наповнення цього реєстру, однак не проводить пошук перекладачів та їх залучення у випадках, установлених законом, не здійснює оцінку потреб у перекладачах, оцінку їх кваліфікації, оплату праці тощо.

Більше того, в цьому реєстрі зазначені відомості про 100 перекладачів. Найпоширенішими мовами, з яких можна проводити переклад зазначені російська, англійська і німецька. В масштабах забезпечення роботи правоохоронних органів всієї держави цього очевидно недостатньо.

Також, відсутні будь – які реєстри з контактами сурдоперекладачів, які можуть залучатись для державних потреб.

Окремою проблемою є рівень володіння перекладачами юридичною термінологією. Наявність у перекладача певної освіти (вільне володіння мовою) чи посилення на диплом може бути й недостатнім аргументом, оскільки для якісного та правильного перекладу необхідно мати певну спеціалізацію: мовна специфіка документів при розгляді кримінальних, цивільних, господарських чи адміністративних справ вимагає досконалого розуміння термінології та особливих конструкцій речень, синтаксису юридичних текстів тощо.

Отже, враховуючи викладене правове регулювання діяльності перекладачів в Україні потребує суттєвого вдосконалення.

Для вирішення проблем, які виникають під час залучення перекладачів в діяльності безпекових служб, представниками Регіональних платформ «Діалог безпеки» пропонується:

1. Створити просту та зрозумілу процедуру залучення перекладача (сурдоперекладача) в кримінальному та адміністративному процесах. Щоб будь-яка посадова особа (служба/орган), який має обов'язок забезпечити перекладача міг зателефонувати по єдиному номеру і залучити перекладача для усного чи письмового перекладу.
2. Створити єдиний незалежний орган (або покласти відповідні функції на існуючу службу, орган чи експертну установу), який би здійснював адміністрування роботи системи надання послуг з перекладу для безпекових служб. Зокрема: відповідав би за створення та наповнення бази (реєстру) перекладачів; здійснював оцінку потреб у перекладачах (відповідних мов в т.ч. жестової мови) для забезпечення ефективної діяльності державних служб; визначення відповідності перекладачів встановленим кваліфікаційними вимогам; періодичну перевірку перекладачів на відповідність цим вимогам; організацію договірних стосунків та оплату послуг з перекладу та супутніх витрат (переміщення, добові тощо); забезпечення доступу працівників правоохоронних органів до перекладача (послуг з усного/письмового перекладу), тощо. Наприклад так, як зараз організована робота із забезпечення права на захист системою безоплатної правової допомоги.
3. Визначити кваліфікаційні вимоги до перекладача (сурдоперекладача), який може бути залучений у процесуальних діях (для усного чи письмового перекладу). З врахуванням розповсюдженості мов, мовних особливостей регіональних меншин (жодна установа не готує перекладачів з ромської мови) та специфіки юридичної термінології.
4. Визначити критерії, за яких у представників правоохоронних органів виникає обов'язок залучити перекладача в процес. Застосування цих критеріїв мають дозволяти визначити, чи дійсно особа потребує перекладу на мову провадження і забезпечувати переклад (перекладача) виключно при дотриманні цих критеріїв.
5. Визначити рівень оплати праці перекладача (сурдоперекладача) та послуг з перекладу з врахуванням ринкових цін (нині визначені постановою Кабінету Міністрів України від 1 липня 1996 року № 710²).

² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-96-%D0%BF#Text>

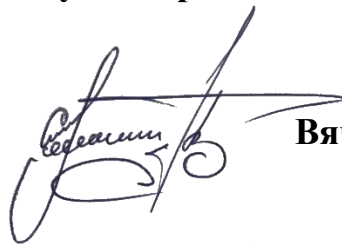
6. Покласти обов'язок організувати договірні відносини, здійснювати оплату послуг, і запровадити процедуру залучення перекладача (послуг з усного/письмового перекладу) на єдиний незалежний орган. Передбачити можливість залучення для перекладу як юридичних осіб, ФОПів так і фізичних осіб.
7. Врегулювати порядок залучення перекладачів для здійснення перекладу матеріалів та/або ходу негласних слідчих (розшукових) дій (далі - НСРД), в т.ч. доступу таких перекладачів до конфіденційних в т.ч. таємних матеріалів.
8. Розробити на державному рівні програмне забезпечення (застосунок для смартфона/планшету тощо, наприклад окремої опції в застосунку «Дія»), який би дав змогу забезпечити базовий усний/письмовий переклад на місці затримання особи, негайно після здійснення її затримання. Внести зміни у відповідні статті КПК, КУПАП, щодо надання права працівникам правоохоронних органів у визначених випадках, забезпечувати переклад особі за допомогою електронних пристроїв (застосунків).
9. Забезпечити державні замовлення у відповідних навчальних закладах з метою отримання фахівців з перекладу з/на іноземні мови з врахуванням юридичної специфіки (знання термінології кримінальних, цивільних, господарських чи адміністративних проваджень).

Вказані вище пропозиції було направлено до Комітету з питань правоохоронної діяльності Верховної Ради України для врахування при законотворчій діяльності та Кабінету Міністрів України.

Зважаючи на викладене вище, прошу підтримати вказані пропозиції та врахувати проблемні моменти у практичній діяльності очолюваної Вами служби.

З повагою та сподіванням на подальшу плідну співпрацю

**Виконавчий директор
ГО «Експертний центр з прав людини»**

Вячеслав Свірець

